

Matkalla kohti pyhää

Sari Katajala-Peltomaa, Christian Krötzl & Marjo Meriluoto-Jaakkola (toim.): Suomalaisten pyhiinvaellukset keskiajalla. Kun maailma aukeni. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1399, Tampereen museoiden julkaisuja 136, SKS 2014. 367 s. ISBN 978-952-222-530-6.

Sari Katajala-Peltomaa, Christian Krötzl ja Marjo Meriluoto-Jaakkolan toimittama teos *Suomalaisten pyhiinvaellukset keskiajalla: Kun maailma aukeni* liittyy Vapriikkiin vuonna 2015 toteuttamaan *Suomalaisten pyhiinvaellukset keskiajalla* -näyttelyyn. Teos on tarkoitettu Vapriikkiin näyttelykirjaksi, mistä syystä se on suunnattu laajemmalle yleisölle. Kirjoittajat ovat kuitenkin omien alojensa asiantuntijoita ja teos on myös vertais-arvioitu tiedekirja.

Kirja pyrkii vastaamaan perusteellisesti siihen, millaisia suomalaisten pyhiinvaellukset olivat keskiajalla. Siinä se onnistuu melko hyvin ja luo kattavamman kuvan aihepiiristään kuin yksikään aikaisempi teos. Kansainvälisesti pyhiinvaelluksia ja niihin liittyviä ilmiöitä on tutkittu paljon. Sen sijaan suomalaisten pyhiinvaellukset ovat aihe, jota ei aikaisemmassa tutkimuksessa ole juurikaan sivuttu, huolimatta aiheen yleisestä kiinnostavuudesta. Syynä aiemman kotimaisen tutkimuksen puutteeseen on heikko lähdetilanne. Pohjoismaista pyhiinvaellusta on tutkittu, mutta näidenkin tutkimusten painopiste on muiden Pohjoismaiden pyhiinvaelluksissa ja -vaeltajissa. Samaa tendenssiä on toisinaan nähtävissä myös käsillä olevassa teoksessa.

Teoksen ulkoasu on näyttävä ja mukana on runsaasti kuvitusta. Koska teos on tarkoitettu laajemmalle yleisölle, lähdeviitteet ja -luettelot on sijoitettu artikkelien väliin. Tämä on toimiva ratkaisu, ottaen huomioon teoksen monenkirjavan lukijakunnan. Teoksen lopusta löytyvät kätevät henkilö- ja paikkahakemistot. Lisäksi esilehdiltä löytyvät kartat Pohjolan ja Euroopan tär-

keimmistä pyhiinvaellusreiteistä ja -kohteista. Hienoisena kauneusvirheenä muuten näyttävässä teoksessa ovat siihen jääneet pienet kirjoitusvirheet. Samoin on johdantolukuun (sivulle 11) eksynyt harmillinen asiavirhe. Kirjoittajat väittävät paavi Aleksanteri III:n lähettäneen, juopuneen pyhimyksen palvontaa käsittelevän, kirjeen Pyhän Erikin murhaajalle, vaikka todellisuudessa kirjeen vastaanottaja oli kuningas Knut Eriksson. Myös juopuneena kuolleen pyhimyksen identifikaatio Pyhäksi Erikiksi on kyseenalaistettu moderneissa tutkimuksissa. Onneksi kyseessä on kuitenkin yksittäinen poikkeus ja muuten teos on asiassällöltään erinomainen.

Teos alkaa toimittajien kirjoittamalla johdantoluvulla, minkä jälkeen seuraa 16 artikkelia, jotka on jaettu temaattisesti viiteen osioon. Jokainen osio käsittelee suomalaisia pyhiinvaelluksia erilaisista näkökulmista. Ensimmäinen osio käsittelee pyhiinvaellusten merkitystä. Sen avaa Christian Krötzlin artikkeli suomalaisten pyhiinvaelluksista osana eurooppalaista perinnettä, joka johdattaa lukijan sisälle kirjan laajempaan tematiikkaan. Seuraavaksi Veikko Anttonen kirjoittaa kansanomaisen ja kirkollisen pyhän käsitteistä keskiaikaisessa Suomessa. Toinen osio käsittelee kirkkoa ja pyhiinvaelluksia. Sen aloittaa Kirsi Salonen, joka kirjoittaa yksityiskohtaisesti keskiajalla Roomaan matkanneista suomalaisista, joista on säilynyt enemmän tietoa kuin muista suomalaisista pyhiinvaeltajista. Jussi Hanska kirjoittaa pyhiinvaeltajille suunnatuista saarnoista kattavasti, vaikka saarnalähteitä ei ole juuri säilynyt Suomessa. Jyrki Knuutila puolestaan käsittelee Hämeen härkätietä mahdollisena pyhiinvaellusreitinä ja tarkastelee sen varrella olleiden kirkkojen pyhimyskultteja. Osion päättää Simo Heininen artikkelillaan pyhimyksistä ja pyhiinvaelluksista reformaation aikakaudella. Artikkelin fokuksessa on laajemmin luterilainen Eurooppa, jonka tilanteesta luodaan ensiksi yleiskuva, minkä jälkeen kerrotaan, kuinka asiat toteutuivat Suomessa.

Kirjan kolmas osio käsittelee pyhiinvaellusten ja arjen suhdetta. Sen aloittaa Sari Katajala-Peltomaan artikkeli, joka käsittelee hoivaavien vanhempien yhdessä lastensa kanssa tekemiä pyhiinvaelluksia. Artikkelin asettaa suomalaiset pyhiinvaellukset laajaan kontekstiin ja vertaa suomalaisia pyhiinvaelluksia muun muassa italialaisiin, englantilaisiin ja ruotsalaisiin pyhiinvaelluksiin. Jenni Kuuliala kirjoittaa ruumiinvamoihin parannusta hakeneiden pyhiinvaelluksista Pohjolassa. Tapio Salmisen artikkeli käsittelee liikumista ja tieverkkoa keskiajan Suomessa. Sisällöltään artikkeli on informatiivinen, ei vain pyhiinvaelluksiin vaan kaikkien matkustamiseen liittyen. Osion lopuksi Marko Lamberg kirjoittaa Naantalinnon luostarin kirjaston pyhiinvaelluskertomuksista, jotka liittyvät pääasiassa Pyhään Birgittaan ja hänen tyttärensä Pyhään Katarinaan.

Teoksen neljäs jakso käsittelee pyhiinvaellusten materiaalista kulttuuria. Sen aloittaa Markus Hiekkasen havainnollistava artikkeli oletettujen suomalaisten pyhiinvaelluskirkkojen arkkitehtuurisista erityispiirteistä. Jussi-Pekka Taavitsainen kirjoittaa Turun tuomiokirkosta löytyneiden reliikkiä historiasta ja niiden tutkimuksen nykytilasta. Sofia Lahden kirjoitus pohjoismaisissa pyhiinvaelluskirjoissa olleista reliikvaarioista päättää osion. Viimeinen osio käsittelee pyhiinvaelluksia ortodoksisessa ja luterilaisessa kulttuurissa. Sen aloittaa Raisa Maria Toivon kirjoitus luterilaisista uhrikirjoista pyhiinvaellusperinteen jatkajina. Seuraavaksi Irma-Riita Järvinen ja Senni Timonen käsittelevät pyhiinvaellusreitiksi väitettyyn Pyhän Henrikin tiehen liitettyä tarinaperinnettä, joka ulottuu 1900-luvulle saakka. Osion ja samalla koko kirjan päättää Kati Parpein artikkeli Karjalan ortodoksiluostareihin suuntautuneista pyhiinvaelluksista uuden ajan alussa.

Kokonaisuutena teos luo kattavan kuvan suomalaisen keskiaikaisiin pyhiinvaelluksiin. Artikkelikokoelmalle tyypilliseen tapaan tarkastelukulma on erittäin laaja, minkä vuoksi osa artikkeleista liittyy teoksen otsikkoon melko epäsuorasti. Moni artikkeli keskittyy pyhiinvaelluksiin pohjoismaisena tai yleiseurooppalaisena ilmiönä ja niiden suomalaisia käsittelevä osuus jää melko vähäiseksi, välillä melkein toissijaiseksi. Tämä tosin selittyä sillä, ettei suomalaisten pyhiinvaelluksista ole säilynyt kovinkaan paljon lähdemateriaalia, minkä vuoksi kuvaa on jouduttu täydentämään pohjoismaisella ja eurooppalaisella materiaalilla. Kirjoittajat edustavat eri tieteenaloja, minkä ansiosta suomalaisten keskiaikaisia pyhiinvaelluksia enemmän tai vähemmän suorasti käsittelevä lähdemateriaali on käyty läpi kattavasti ja sitä on käytetty monipuolisesti. Ajallisesti teoksen viimeinen osio ulottuu miltei nykypäivään

saakka, joten otsikon keskiaikakin on sangen joustava käsite. Tämän temaattisen laajuuden voi nähdä vahvuutena, sillä teos käsittelee kaikki suomalaisten pyhiinvaelluksia jollain tavalla sivuavat ilmiöt. Kuitenkin juuri tämän näkökulmien moninaisuuden vuoksi, olisin kaivannut loppuun yhteenvetolukua, jossa olisi sidottu artikkelien erilaisia näkökulmia kokonaisuudeksi ja nostettu esiin koko ilmiön kannalta tärkeimpiä huomioita. Nykyisellään artikkelit jäävät hieman irrallisiksi kokonaisuudeksi, joskin teoksesta löytyy joitain artikkelien välisiä sisällöllisiä ristiviittauksia. Yhteenvedon puutteesta huolimatta kirja täyttää tehtävänsä ja onnistuu piirtämään kuvan siitä, millaisia suomalaisten pyhiinvaellukset keskiajalla olivat. Teos täyttää aukon tutkimuksessa ja se tulee palvelemaan kaikkia aihepiiristä kiinnostuneita tutkijoita, sillä se on laajin ja systemaattisin esitys suomalaisista pyhiinvaeltajista ja -vaelluksista.

OLLI-PEKKA KASURINEN, FM
HELSINGIN YLIOPISTO